

ԵԿԵՂԵՑԱԳԻՏԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

(Սեպտեմբեր 6—11, 1971)

Անգլիո Օքսֆորդ համալսարանի կազմակերպությամբ ներկա տարվույս սեպտեմբեր 6—11 Օքսֆորդի մեջ կայացավ միջազգային վեցերորդ համագումարը մասնակցությամբ հարյուրավոր եկեղեցական պատմության և հայրաբանության մասնագետ բանասերներու և պրոֆեսորներու, որոնք հրավիրված էին Եվրոպայի և Ամերիկաներու բոլոր երկիրներու հայտնի համալսարաններն: Վեցօրյա այս բազմամարդ համագումարը իր շատ ճոխ հայտագրով եկավ ապացուցանելու թե կարելի է մասնագիտորեն կազմակերպյալ հիմունքով ժողովականներուն հրամցնել նյութերու այլազանություն՝ կեդրոնացած գլխավոր թեմայի մը շուրջ, ինչպիսին էր քրիստոնեական առաջին դարերու հայրաբանությունը: Գլխավոր դասախոսներն արժե հիշել անվանի բանասեր-հեղինակներ կարդինալ Ժան Դանիելու, Ժ. Ն. Դ. Կեյլի, Ժակ Ֆոնտեն, Բ. Վ. Թոմսըն, Վան Դեր Բրինկ, Կուրդ Ալան, Ֆլորովսկի, կարդինալ Պելեգրինո, Նորրիս, Տուրներ և ուրիշներ:

Հայոցս համար նշելի պարագա մը պետք է լինի հիշյալ դասախոսներեն դոկտոր

Թոմսընի՝ կարդացած դասախոսությունը հայ եկեղեցական հայրերու գրականության շուրջ, ուր փայլուն կերպով ներկայացվեցավ ամբողջական պատկերը հայ գրականության ծնունդին և իր անմիջական արտահայտությանը Ե—Ը դարերու եկեղեցական գրականության մեջ: Նաև նշելու ենք, որպես հայ համագումարին հրավիրված էր իր մասնակցությունը բերելու Ֆիլադելֆիայեն Հավեն ծ. վրդ. Արզումանյան, որուն ևս առիթ տրվեցավ բանախոսություն մը կարդալու Եզնիկ Կողբացիի «անձնիշխանութեան», կամ այլ խոսքով, ազատ կամքի վարդապետության մասին:

Ընդհանուր հայտագիրը կարելի է ներկայացնել գլխավոր չորս բաժանումներով.

Ա. Գլխավոր դասախոսություններ—Թիվով 16, որոնք տրամադրելի եղան ընդհանուրին, համագումարի բոլոր անդամներուն: Սույն դասախոսությունները առհասարակ կշռափեին վարդապետական և հայրախոսական կալվածներեն վերցված նրբին

¹ Դոկտ. Թոմսըն հայագիտության դասախոսն է Հարվարդ համալսարանի արևելյան լեզուներու բաժանմունքին:

մանրամասնություններ մասնագիտական արժևորումով: Դասախոսներեն ոմանք արդիական մոտեցումով վերլուծեցին առաջին հինգ դարերու ավանդության, վարդապետության, բանաձևումի, հանգանակի սահմանումները: Ուրիշները սկզբնական մկրտության և երախայից մկրտության հարաբերությունները ճշտեցին և կամ ընդգծեցին հայրերու գրականության մեջ պարունակված հեղեմական մշակույթն ու ազդեցությունը: Տակավին ուրիշներ վերանկատողության ենթարկեցին հերետիկոսներն ու ուղղափառ ջատագովներուն քրիստոսաբանական դրություններն ու նախատիպերը:

Բ. Խմբական սերտողություններ—Թիվով 56, բաժնված չորս օրերու և օրական չորս խումբերու վրա, նյութերու ճոխ այլազանությամբ, որոնք զբաղեցան եկեղեցական հին գրականությունեն բխող գրեթե ամեն հավանական հարցերու հետ, ինչպես հայրերու հոգեբանության, գործերու վարդապետական և լեզվական արժեքին, բնագիրներու քննադատության, նորահայտ բնագիրներու քննության և պատարագամատույցի կազմավորման: Անգլերեն, ֆրանսերեն և գերմաներեն լեզուներով կատարված այս մասնակի դասախոսությունները զբաղեցան գլխավորաբար Օրոգինեսի, Տերտուլիանոսի, Գրիգոր Նյուսացիի, Նագիազանցիի, Իգնատիոս հայրապետի, Կղեմեսի, Եվսեբիոսի, Բարսեղ Կեսարացիի և Օգոստինոսի գործերու արժևորումով, ինչպես նաև Նալ Համադիի նորահայտ գրականությամբ հայտնված գնոստիկյան վարդապետությամբ և հիշել հայրերու գործերեն բխած վարդապետական և եզրաքանակյան խնդիրներով: Նկատելի եղավ միշտ որ դասախոսներ մասնագիտորեն և հնագույն լեզուներու միջոցով միայն, ջանացին ներկայացնել հայրերը, միշտ նորագույն մոտեցումով և արդի բանասիրության ընծայած մեթոդներով, ինչպիսիք են, ընդհանուրեն դեպի մասնավորի ընթացքը, սկզբնականեն դեպի երկրորդականի զարգացումը, անհատի մը համոզումին կամ հավատքին ընդհանրացումը և ավանդության մը հիմնավորումը: Հետաքրքրական եղավ հետևիկ ամերիկյան ուսուցչապետներու արագընթաց և երբեմն ծայրահեղ եզրակացությանց որոնց եվրոպացիք և անգլիացիք հակազդեցին հաճախ դասական անդրադարձումով և երբեմն ալ խանդավառ համաձայնությամբ: Պատրաստված աշխատանքներու լրջությունը կպարտադրեր ունկընդիրները մտածված կերպով հարցերը քննելու, նկատելով որ ամեն խոսք որ կուգար հին հայրերեն արդեն իսկ վավերական

և փաստացի հիմունքով կներկայացվեր, որուն սակայն մեկնաբանությունը կպահանջեր արդի հասկացողությամբ հոգեբանական և իմաստասիրական թափանցում ինչպես նաև այդ խոսքերուն հետ առնչված առօրյա կյանքի սահմաններն ու ազդեցությունները:

Արժե այստեղ հիշել մի քանի նյութերը որոնց շուրջ հետաքրքրական սերտողություններ կատարվեցան.

1. Հիպպոլիտի գործերու հրատարակությունը և անոր դժվարությունները.
2. Հուստինոսի ծիսագիտության արժեքն ու նշանակությունը.
3. Որոգինեսի «սրբագործումը»-epicleses.
4. Իգնատիոսի գրությանց վերակառուցումը.
5. Մոնտանիզմի ապաշխարության դրությունը.
6. Եկեղեցին և պետությունը հարաբերությունը Տերտուլիանոսի մոտ.
7. Հայրերը և իրենց գրականության մեջ քաղաքական մոմենտը.
8. Եվսեբիոս Կեսարացի և Նիկիո ժողովը.
9. Գրիգոր Նյուսացի և պղատոնական դիալեկտիկը.
10. Մարտիրոսություն և վկայություն.
11. Եկեղեցվո աստվածաբանությունը և ծիսական խորհրդավորությունը Մաքսիմոս Խոստովանողի մոտ.
12. Ասորի ուղղափառ եկեղեցիի մկրտության կարգը պատմականորեն.

Գ. Ս. հայրերու գործերու բնագրային հրատարակությունները—Կարելի է ըսել թե ընդհանուրին ուղղված չորսօրյա այս 32 կայոն հաղորդումները եղան հետաքրքրական նորություն մը մեզ համար: Առավոտյան քառասունհինգ վայրկյաններու ընթացքին հրավիրվեցան ութ անձեր, չորս օր հաջորդաբար, յուրաքանչյուրը որոշ հրատարակչատան մը կողմեն, ըսելու համար թե անցնող տասնամյակին և գալիք հնգամյակին բանասիրական և բնագրային ինչ գործեր հրատարակված են, ինչ լեզուներով և ինչ թովանդակությամբ: Հայտնի եղավ որ հին և նոր լեզուներով բազմաթիվ հայրախոսական բնագիրներ և թարգմանություններ, քննական ուսումնասիրությամբ, հրատարակված են և շատեր կհրատարակվին շուտով: Մեզ համար ուրախալի եղավ անձնապես տեսակցիլ և լսել հայր Ֆ. Գրաֆին², որ տարիներ ի վեր կհրատարակե Patrologia Orientalis պրակները եկե-

² Pere F. Graffin մեծորեն է Patrologia Orientalis հրատարակության և ասորեն լեզվի պրոֆեսորն է Փարիզի Institut Catholique-ի:

դեցական հայրերու գործերու բնագիրներովն ու ֆրանսերեն թարգմանությամբ: Մեզի հայտնի էին նույն շարքին մեջ հրատարակված Եզնիկ Կողբացիի **Եղծ աղանդոց** գործին բնագիրն ու հայր Լ. Մարիեի կատարած ֆրանսերեն թարգմանությունը մանրամասն բաղդատական նոթերով³: Համագումարի այս առիթով հայր Կրաֆֆին իր հետ բերած էր նոր բնագիր մը և անոր թարգմանության հրատարակությունը, **Ճաշոցի ընթերցվածներու** բաղդատական մը, կատարված Աթանաս Ռևուի կողմէ⁴:

Գ. Հաղորդում-զեկույցներ — Նախապես եղած կարգադրության համաձայն կարգ մը

³ Louis Maries et Charles Mercier, *Ezn'ik de Kolb, De Deo*, Traduction Française, notes et tables. Edition critique du Texte Armenien. F. Graffin, *Patrologia Orientalis*, Tome 28, fasc. 3—4, Paris, 1959.

⁴ Atanase Renoux, *Le Codex Armenien Jerusalem 121*. II édition comparée du texte et de deux autres Manuscrits. Introduction, Textes, Traduction et notes. F. Graffin, *Patrologia Orientalis*, Tome XXXVI, fasc. 2 No. 168, Turnhout, Belgique, 1971.

ծողովականներու կողմէ կարդացվեցան թիվով 238 դասախոսություններ որոնք իրենց ալլազանությամբ եղան հետաքրքրական: Յուրաքանչյուր դասախոս պատշաճորեն ներկայացվեցավ Օքսֆորդի կրոնագիտական բաժնի դասախոսներու կողմէ գլխավորությամբ քաղաքի անգլիկան եպիսկոպոսին: Նյութերը, թեև ալլազան, սակայն բոլորն ալ կաահմանափակվեին հայրաբանության գլխավոր թեմային մեջ և կվերաբերեին լեզվական, բնագրային, վարդապետական և բնագրային-բննադատական կալվածներուն: Ընտրողական լայն և ճոխ հանգամանքը այս բազմաթիվ հաղորդումներուն հետաքրքրական և մեծապես օգտակար կդարձներ անոնց շարունակական ընթացքը: Յուրաքանչյուր դասախոսությունէն հտք առիթ տրվեցավ ներկաներուն որոշ ակնարկներ ընել և կամ հարցումներ ուղղել:

Փակելէ առաջ հարկ է հաստատել թե համագումարի ընդարձակ հայտագիրը որ ընդհանուր կերպով բաղկացած էր 342 դասախոսություններէ գործադրվեցավ լավագույն կերպով և օգտակարագույնս բերավ իր նպատակը ներկա ժողովականներուն:

ԶԱՎԵՆ Ծ. ՎՐԴ. ԱՐՋՈՒՄԱՆՅԱՆ

